

Извештај за процесот РЕКОМ: октомври – декември 2014

Претставниците за РЕКОМ¹ го завршија својот мандат на 28.10.2014 година. Во рок од една година, со заедничка работа и во консултација со претседателите и членовите на Претседателството на БиХ од кои беа делегирани, тие ги составија **Измените на Статутот на РЕКОМ**, кои според нивното мислење ги одразуваат уставно-правните можности за основање на РЕКОМ.

VII Собрание на Коалицијата за РЕКОМ

Во согласност со правилата на Коалицијата за РЕКОМ, Собранието на Коалицијата ја донесува одлуката за давање поддршка на Измените на Статутот на РЕКОМ, кој беше усвоен на 26.3.2011 година.

По тој повод, на 14 ноември 2014 година во Белград (Србија), Коалицијата одржа Собрание, седмо по ред, со учество на 104 делегати, кои претставуваа 1950 членови/членки. Со само еден глас против и два воздржани, делегатите ги поддржаа **Измените на Статутот на РЕКОМ**, кои ги составија претставниците на претседателите на Црна Гора, Србија, Хрватска и Косово, на бошњачкиот и хрватскиот член на Претседателството на БиХ², а во врска со задачата да се испитаат уставно-правните можности за основање на РЕКОМ во секоја земја посебно.

Во богатата расправа, делегатите оценија дека со Измените „е сочувана суштината на предлогот на Статутот, дека укинувањето на репресивните овластувања ги отстранува сомнежите дека РЕКОМ ја презема надлежноста на судските органи, како и дека процедурата на кандидирање и на избор на изборните одбори и членови на Комисијата значително се поедноставува“. Во име на Коалицијата за РЕКОМ, делегатите силно ги поздравиле измените во финансирањето на Комисијата, со кои се предвидува РЕКОМ да се финансира со домашни и странски донации, како и со средства од меѓународни организации, но не и од придонеси на државите, како што предлагаше Коалицијата. Делегатите особено ја поздравиле заложбата на претставниците една од целите на Комисијата да биде и „унапредувањето на образовните програми во согласност со фактите утврдени од Комисијата“.

По повод поддршката за Измените на Статутот, во обраќањето до јавноста³, Коалицијата истакна дека меѓу претставниците и претседателите/членовите на Претседателството е постигната целосна согласност за тоа дека Комисијата треба да ги утврди фактите за

¹ Проф. д-р Злата Ѓурѓевиќ, претставничка на претседателот на Хрватска; проф. д-р Соња Томовиќ Шундиќ, претставничка на претседателот на Црна Гора; правниот советник Селим Селими, претставник на претседателката на Косово; доградоначалникот на Сараево Аљоша Чампар, претставник на член на Претседателството на БиХ; офицерот за врска со Хашкиот трибунал, Горан Михаљевиќ, претставник на член на Претседателството на БиХ и судијата Сениша Важиќ, претставник на претседателот на Србија.

² Претседателот на Македонија Ѓорге Иванов ја извести Коалицијата за РЕКОМ дека ќе ја поддржи одлуката за основање на РЕКОМ, доколку меѓу претседателите/Претседателството на БиХ биде воспоставен консензус.

³ Коалицијата за РЕКОМ ги поддржа Измените на Статутот на РЕКОМ, соопштение за јавност, 17.11.2014.

воените злосторства и другите кршења на човековите права, извршени во периодот од 1 јануари 1991 година до крајот на декември 2001 година. Како што се укажа, во врска со задачата на РЕКОМ да ги „истражи политичките и општествените околности кои имале решавачко влијание за избивање на војните, како и за извршувањето на воените злосторства и другите повреди на човековите права“, беа изразени две мислења: „клучно е РЕКОМ да ги истражи причините за војната“ и „истражувањето на причините на војната е можно само откако ќе се утврдат фактите за воените злосторства“, кои се во целосна согласност со предлозите на Коалицијата за РЕКОМ.

Писмо до претседателите/членовите на Претседателството на БиХ

На 10 декември 2014 година, Коалицијата за РЕКОМ упати писмо до претседателите/членовите на Претседателството на БиХ, со цел да ги потсети дека Собранието ги поддржа Измените на Статутот РЕКОМ, со шот се создадени услови за нов чекор кон основањето на Регионалната комисија за утврдување на фактите за воените злосторства и другите тешки кршења на човековите права во војните на територијата на бивша Југославија. Во споменатото писмо, Коалицијата изјави дека очекува претседателите/членовите на Претседателството на БиХ да се договорат во врска со начинот на информирање на јавноста и на парламентите за тоа дека одлучиле заеднички да го поддржат основањето на Комисијата. Таа ги повика претседателите/членовите на Претседателството на БиХ да обрнат внимание на предлогот на претседателот на Хрватска сите заедно, во договорен рок, да упатат писмо до јавноста и до парламентите за заедничката поддршка за основање на РЕКОМ.

Во истата прилика, Коалицијата ги извести претседателите/членовите на Претседателството на БиХ дека направила значаен напредок во документирањето на човечките загуби, логорите и другите објекти на заточеништво во текот на војните од деведесеттите години.

На Денот на човековите права, Фондот за хуманитарно право (ФНР) од Србија и Фондот за хуманитарно право Косово (ФНРК) на интернет-страницата на Косовската книга на памтењето поставија Регистер на убиените и исчезнатите во врска со војната на Косово во периодот од 1 јануари 1998 година до 31 декември 2000 година. Регистерот содржи 13.517 воени жртви, чија смрт или исчезнување во врска со војната се потврдени со 27.511 документи.

Центарот за соочување со минатото – Documenta од Хрватска и ФХП веќе три години спроведуваат емпириско истражување за жртвите кои го изгубиле животот или исчезнале во војната во Хрватска, со земање изјави од сведоци и од членови на семејствата. Здружението за транзициска правда, одговорност и сеќавање во БиХ (TPOS) и Центарот за демократија и транзициска правда (CDTP) кон крајот на 2013 година го започнаа проектот „Мапирање на логорите и на другите објекти на заточеништво во БиХ“, што директно придонесува за исполнување на мандатот на РЕКОМ во делот кој се однесува на поименичниот попис на цивилните и воените жртви и на објектите на заточеништво.

Моментално „мирување“

Со оглед на тоа што во новото Претседателство на БиХ е избрано⁴ откако претставниците, во консултации со претседателите/членовите на Претседателството ги составија и усвоија Измените на Статутот на РЕКОМ, пред Коалицијата се поставува обврската да ги консултира новите членови на Претседателството: односно, хрватскиот член Драган Човиќ, и српскиот член Младен Иваниќ.⁵ Вториот фактор кој влијае врз моменталното „мирување“ на процесот на РЕКОМ, се претседателските избори во Хрватска⁶, кои ќе се одржат на 11 јануари 2015 година.

Доколку во 2015 се создаде таква политичка поддршка како таа во 2014 година, постојат сериозни изгледи посјугословенските земји, за првпат во историјата на постконфликтните општества, самостојно, без условувања и притисоци од меѓународната заедница, да започнат со изградба на регионален механизам за соочување со минатото, којшто има потенцијал да ги отстрани недостатоците на кривичната правда и политичката блокада на откривањето на преостанатите масовни гробници, да ги утврди фактите за воените злосторства, да обезбеди почитување на личните искуства и на достоинството на другите.

Х Форум за транзициска правда во постјугословенските земји

„Постои една мерна единица, а тоа е митингот на радикалите денес, овде во Белград. Сега ве прашувам: кои се победниците? Замислете ја само ситуацијата од пред десет години: дали тогаш беше возможно ние овде, во оваа сала, да разговараме, а тие да бидат на плоштадот? Тоа би била неприродна диспропорција на моќта, насилството, силата наспроти група луѓе која верува во основните човечки вредности. Денес, ние сме овде, без оглед на тоа што некои навистина изгубија многу, најнапред своите најмили, ние сме победници во вредносниот систем во однос на оние луѓе кои се сега губитници, таму на некаков плоштад.”⁷

Х Форум беше посветен на достигнувањата во транзициската правда, на приемоцијата на употребата на фактите во уметничките дела и на слушањето на гласот на жртвите. Форумот беше одржан на 15 и 16 ноември во Белград, во организација на Коалицијата за РЕКОМ. Во работата на Форумот учествуваа 158 членови на Коалицијата за РЕКОМ и 150 претставници на организациите на цивилното општество, уметници, писатели, научни истражувачи на транзициската правда, новинари и други поединци, кои професионално и активистички се занимаваат со транзициската правда во постјугословенските земји. на Форумот зборуваа дванаесет панелисти, и тоа за постигнувањата во областа на транзициската правда низ призма на цивилното општество и на академската заедница, а за употребата на фактите во уметничките дела зборуваа шестнаесет панелисти; за личните искуства од војната и трагањето по посмртните останки на своите најблиски зборуваа дванаесет жртви.

⁴ Претседателството на БиХ е конституирано на 17.11.2014.

⁵ Српскиот член во претходниот состав на Претседателството, Небојша Радмановиќ, не учествуваше во процесот РЕКОМ.

⁶ Вториот круг на претседателските избори се одржува на 11.1.2015.

⁷ Бранислав Радуловиќ, правник од Црна Гора, член на Коалицијата за РЕКОМ.

Форумот го отворија Наташа Кандиќ, координаторката на проектот РЕКОМ, и професорот Здравко Гребо, јавен заговарач за Иницијативата за РЕКОМ. Тие најавија нова фаза во процесот РЕКОМ, во која Коалицијата ги следи, им помага и ги поттикнува државните институции да го основаат РЕКОМ. Ги повикаа и членовите на Коалицијата да се подготват за нови активности и предупредија дека на Балканот промените се случуваат од миг в миг.

Професорот Гребо оцени дека „на ниво на цивилно општество и невладин сектор, ние ја завршивме нашата мисија. Се разбира дека, јас зборувам во свое име, нема никому да му препуштиме, без резерва, со тоа да управува како што ќе му падне напамет, но го достигнуваме моментумот кога претседателите на државите, преку своите претставници, треба работата да ја земат во своите раце, бидејќи таа задача која ни претстои, ние не можеме да ја завршиме, дури и да сакаме“.

Панел I: Достигнувањата и приоритетите на кривичната правда – оценка низ призма на цивилното општество

Кривичната правда за злосторствата сторени во текот на војните од деведесеттите на просторот на некогашна СФРЈ, сè уште се нема приближено до остварувањето на своите цели. Во сите држави од овој регион и натаму доминира несразмер помеѓу сторените и процесуираните злосторства, а пред домашните судови нема постапка, којашто чесно и објективно ќе ја расветли улогата на државата во организирањето и извршувањето на злосторствата и која би ги процесуирала наредбодавците од врвот на власта. особено загрижува што во сите земји и натаму е очигледно силното влијание на политиката врз правосудството. Тпа влијанеи се манифестира на различни начини, но најочигледниот е опструкцијата на судењата за воените злосторства. Заклучокот на панелистите и на учесниците во дебатата е дека, евидентно, бројката на судски постапки, од година на година, се намалува.

Теа Горјанц Прелевиќ од организацијата „Акција за човекови права“ оцени дека, наспроти препораката на Европската комисија дека треба да прекине практиката на неказнување за воени злосторства, властите во Црна Гора покажуваат дека процесуирањето на воените злосторства е, практично, завршен процес. „Очигледното отсуство на волја, на сите нивоа, да се казнат воените злосторства во Црна Гора е логична последица на фалсот што претседател на Владата на Црна Гора е истата личност која беше на таа позиција и во времето кога се случуваа злосторствата. За едно правосудство кое се стреми кон Европа, тој факт мораше да послужи како поттик да се докаже независноста и подготвеноста за согледување и соочување со злосторствата од минатото. Иако е јасно дека Црна Гора нема такво правосудство, сега е барем евидентно дека на такво правосудство инсистира Европската унија како услов за прием на Црна Гора,⁸ па тоа останува надеж за подобрување“, рече Горјанц Прелевиќ.

⁸ „Не беа покажани сериозни напори за сузбување неказнивоста за воените злосторства. (...) Црна Гора мора да ги забрза напорите за сузбивање на неказнивоста и делотворно да ги истражи, процесуира, суди и казни воените злосторства во согласност со меѓународните стандарди.“ Од Извештајот на Европската комисија за напредокот на Црна Гора за 2014, цитирано од Теа Горјанц Прелевиќ.

Слична паралела за односот на власта спрема порцесуирањето на воените злосторства во Хрватска направи и **Весна Тершелич**, раководителка на невладината организација Documenta. „Во Хрватска“, рече таа, „јавното обвинителство им е доверено на оние кои во деведесеттите сочувствуваа во заташкување на злосторствата“. За некои професионалци беше разумно да се очекува дека во новите политички услови ќе ја искористат можноста за покривање на работата, но со тоа неминовно продолжувањето на прекинатите поставки им беше поверен на оние исти луѓе кои поради политички опортунизам свесно ги беа „заборавиле“, за да не ја загрозат својата положба или напредување во полицијата или во јавното обвинителство“, изјави Тершелич.

Кривичната правда за воените злосторства имаше скромни резултати и во Србија, „ако се земат предвид размерите и карактерот на сторените злосторства во војните водени на територијата на бивша Југославија, наспроти солидната законска и институционална рамка“, оцени **Сандра Орловиќ**. Најтешки последици од неодговорното постапување на институциите сносат жртвите, а потоа и сведоците, особено во доменот на заштитата и поддршката во постапките за воени злосторства. „Една од причините за скромните постигнувања во доменот на процесуирањето на одговорните за воени злосторства е фактот што Србија, за разлика од БиХ и од Хрватска, нема Стратегија за процесуирање на воени злосторства. Во таа смисла, усвојувањето (и примената) на стратегија со која сите релевантни институции би преземале поголема одговорност и конкретни задачи за унапредување на процесуирањето на воените злосторства во наредниот период, претставува императив“, оцени Орловиќ.

Во однос на регионот, во Босна и Херцеговина се во тек најголем број судења за воени злосторства. Толку големиот правосуден апарат требаше да биде адекватен одговор на фактот што во БиХ е извршен најголемиот број злосторства и дека имаше најмногу жртви. **Џенана Каруп Друшко** од Здружението за транзициска правда, одговорност и сеќавање во БиХ (TPOS) предупреди на неспроведувањето на Државната стратегија за работа на предметите за воени злосторства, усвоена во 2008 година, со која било предвидено сложените случаи да завршат до 2015 година, а останатите до 2023 година. „Сега е сосема извесно дека тие рокови нема да бидат испочитувани“, заклучи таа. И во БиХ, која го носи најтешкото бреме на военото наследство, правосудството се соочува со политичка опструкција, и покрај тоа што оваа држава и натаму има статус на меѓународен протекторат. Таков заклучок изведе и Европската комисија во својот извештај за напредокот на БиХ за 2014 година. Тоа е посебно видливо кога се во прашање договорите со другите земји од регионот, кои меѓу другото, треба да овозможат екстрадиција на државјаните осомничени (или осудени) за воени злосторства. И на тој факт потсети Џенана Каруп Друшко: „Не е мал бројот на случаите во кои лицата против кои се гонат кривично во БиХ, или дури и кои се правосилно осудени во БиХ, да најдат прибежиште во Србија, Црна Гора и Хрватска, користејќи ги двојните државјанства. Покрај тоа, не се почитуваат договорите извршување на кривичните санкции коишто БиХ ги потпиша со Србија, Хрватска и Црна Гора (на пример, случаите на правосилни пресуди против Момир Савиќ, Бошко Лукиќ, Велибор Богдановиќ, Мирко Тодоровиќ). Нерешените меѓудржавни протоколи и договори, но и тие не ги решија суштинските проблеми“, напомнува Џенана Каруп Друшко.

Наспроти БиХ, Косово располага со многу лимитирани локални капацитети за процесуирање на воените злосторства. Веќе неколку години тече процесот во рамки на кој EULEX ја смалува својата мисија и ги пренесува своите надлежности врз косовските органи. „Се поставува прашањето како косовските институции ќе излезат на крај со поголемите обврски спрема жртвите на војната генерално, а особено спрема исчезнатите лица. Општо гледано, и натаму нема доволна политичка поддршка и соодветни механизми за собирање на релевантните информации за спроведување на истраги за воените злосторства и за исчезнатите. застрашувањето на сведоците и натаму е загрижувачки проблем, иако полицијата навистина оствари значителен напредок со воспоставувањето на Директорат за заштита на сведоците“, оцени **Нора Ахметај** од Центарот за документација, истражување и публикување (CDRP). Таа ги повика невладините организации и Коалицијата за РЕКОМ да ја поттикнат ЕК да изгради стратегија за транзициска правда во постконфликтните општества, со што би се заменила обврската за „соработка со МКТЈ“, која со години беше толкувана како инструмент на транзициската правда.

Зборувајќи за постигнувањата и за приоритетот на Хашкиот трибунал, **Мирко Кларин** истакна дека судските факти се она највредното што ќе остане како наследство од овој меѓународен суд: фактите за тоа што се случило, за она што го преживеале жртвите, и како тоа се случило. „Можеби не секогаш точно утврдиме кој е виновен - и тоа е важен недостаток, но и без тоа, утврдените факти е исклучително важно да се сочуваат за иднината и да се претстават на вистински начин, како на заедниците на жртвите, така и на заедниците на кои им припаѓаат сторителите, заклучи Кларин.

Процесот РЕКОМ: проф. Жарко Пуховски

„Постојано доживувавме неуспех по неуспех, постојано нè одбиваа, ние ги молевме, тие нè одбиваа, постојано говореа „причекајте, па ќе видиме“, но некако им додеа од нас, барем на некои од нив. И тоа се сегашната состојба, при што е важно да се има во вид дека не стасавме на она што се нарекува „point of no return“ (точка од која нема враќање). Тоа е точката на иреверзибилност. Сето тоа може да се смени. И ние не можевме да избираме со кого ќе разговараме, туку разговаравме со оние кои, ако најдеме на добра волја, можеа нешто да сторат. Се работеше за тоа дали можеме да ги увериме дека за нив самите е добро да го сторат тоа. Но, сега дојдовме до тоа да имаме јасен став на хрватскиот претседател, ста в кој го споделуваат други двајца и половина претседатели, и кој отприлика засега гласи вака: „Претседателот на државата, во договор со другите претседатели на постјугословенските држави, ќе даде изјава до својот парламент дека го поддржува процесот РЕКОМ и дека затоа бара парламентот да ги преземе потребните чекори за РЕКОМ да стане она што на почетокот беше интенцијата - значи, меѓудржавна, односно Регионална комисија за утврдување на фактите за воените злосторства и за другите тешки кршења на човековите права, извршени на подрачјето на бивша СФРЈ.“

Значи, нашиот голем успеј, ако до него некогаш дојде, би бил расфрлањето на свињарии во јавноста на постјугословенските земји. Но, тоа би бил успех во онаа смисла за која во воведот зборувавше Здравко Гребо: да се спречи она што веќе е постјугословенски виктимолошки натпревар, кој има најмногу жртви и кој, тогаш, има најдобар стратегиска позиција за следниот судир. Тоа би требало да се спречи сега, ако ни успее нешто од ова

што сега го правиме - и затоа ние, сепак, повеќе се занимаваме со иднината отколку со минатото“.

Репарации за воените жртви во бивша Југославија

Игор Цветковски од Меѓународната организација за миграции (ИОМ) оцени дека репарациите и утврдувањето на вистината, како темели на концептот на транзициската правда и практика, се занемарени во сите постјугословенски земји.

Модератор беше Ненад Голчевски, Outreach program, MKTJ.

Панел II: Постигнувања и приоритети на транзициската правда – оценка низ призма на академската заедница

Професорката **Светлана Слпшак** силно се заложи за проблематизирање на етиката на коњската мува⁹ во современите балкански политики и општества, бидејќи „во нарациите кои создаваат нови идентитети нема ни малку место за одговорност, казнување и помирување: тоа подрачје е можно да се смести во новите општества единствено преку соработката на активизмот, академијата и уметноста. Самиот државен систем, со сите свои неправди кои денес се покажуваат во неподносливо голем број, не е на ударот на овие барања“.

Јелена Суботиќ, доцент (Georgia State University), меѓу конкретните постигнувања во областа на транзициската правда во регионот на Западниот Балкан ги издвои создавањето на архиви со документи и всадувањето на концептот на „транзициска правда“ во јавната свест. Ова постигнување, таа го објаснува на следниот начин: „Благодарение на активностите на MKTJ и, во помала мерка, на домашните судови за воени злосторства, денес имаме на располагање изобилство документи и податоци за кршењата на човековите права од деведесеттите и нивната вредност е непроеценлива. Ништо од таа документација не би постоело денес без меѓународните судови и упорноста на активистите за човекови права кои трагаа по меѓународната правда. Иако во земјите на бивша Југославија транзициската правда не е толку популарна, ниту пак е третирана со респектот кој го заслужува (и кој ѝ е повеќе од потребен), повторно треба да се нагласи еден многу важен факт. Имено, денес сите знаат што е „транзициска правда“. Тоа не е мала работа. Активистите во областа на транзициската правда успеаа да ја вградат идејата на постконфликтна правда или на соочување со минатото, во целокупниот национален дискурс. Можеби нема да ни се допадне сето она што тој го произведе, но дијалог сепак постои. Тоа е една многу голема разлика во однос на состојбата на транзициската правда од пред петнаесет, или дури, десет години. Транзициската правда е денес присутна, и тоа нема да се промени“.

Јасна Драговиќ Сосо, виш предавач (Goldsmiths, University of London), укажа дека барем во струлната литература, комисиите за вистината, во основа, претставуваат политички

9 Една од Платоновите успешни фигури – метафора: во *Сократовата одбрана* (30e-31c), Сократ ги опоменува Атињаните дека, доколку го убијат, ќе го изгубат дарот кој им го дал бог, односно да имаат некој кој постојано ќе опоменува, ќе боцка, ќе ги тера да размислуваат; тој ја споредува атинската демократија со голем и благороден, но спор и неподвижен коњ, кого единствено коњската мува може да го покрене.

институции. Вистината која ја пренесуваат комисиите за вистината, неизбежно привилегира еден наратив за минатото со што, всушност, ги постинува и занемарува сите останати. Оттука, одлуките за тоа кој наратив ќе биде привилегиран, како треба да се дефинираат жртвите и сторителите или како ќе се утврдат причините и одговорноста за настаните и злосторствата кои комисијата се обидува да ги опише - се инхерентно политички одлуки, а нивното значење е огромно. Кога станува збор за препознавањето на оваа инхерентно политичка природа на комисијата за вистината, мислам дека добра појдовна точка е токму пристапот кој го има РЕКОМ, а кој е првенствено насочен кон утврдување на фактите и поединечните жртви. Создавањето архива на официјално прифатени факти за човечките загуби и кршењата на човековите права во регионот, заедно со наративот кој е насочен кон жртвите, претставува прв чекор кон нешто што го сметам за многу важно, а тоа е дијалогот за минатото“.

Ерик Горди, предавач (University College London), изнесе мислење до кое дошол со истражување, дека „основата за надминување на судирите и одржувањето судирите и одржувањето на дијалогот за минатото е поврзана со заедничкото сеќавање и се заснова, не само на утврдените факти, туку и на меѓусебното признавање и потврдување. Неговото создавање е процес кој претпоставува отвореност и јаснотија, а веројатно и одредена доза на емотивна дистанца од сите факти и случувања кои се разгледуваат... Подразбира слободна комуникација – не само помеѓу националното и симболичкото, туку и помеѓу институциите и јавноста. Тоа е нешто што отсутствуваше во изминатите две децении, а што ни е најпотребно“.

Дискусија

Најмногу реакции предизвикаа пофалбите на Хашкиот трибунал, кои ги изрече Јелена Суботиќ, а во контекст на собраната архива. **Мунира Субашиќ**, претседателката на здружението „Движење на мајките на енклавите Сребреница и Жепа“, предупреди дека „на крајот на неговиот мандат, за Хашкиот суд оценки ќе дадат жртвите – дали бил успешен или не, а може да го брани кој сака, може да зборува што сака, но ние жртвите имаме право да кажеме дали неговиот мандат беше добар или не“. **Симо Спасиќ**, претседател на Здружението на семејствата на киднапираните и убиени на Косово и Метохија, го поддржа ставот на Мунира Субашиќ, и рече дека „семејствата се тие кои ќе одлучат дали ќе му дадеме поддршка на кој било суд, сметајќи го и Меѓународниот кривичен суд во Хаг“.

Амир Кулагиќ од Сребреница изнесе многу критички став спрема претседателот на Хашкиот трибунал: „ (...) Во Поточиари, на влезот во Меморијалниот центар, ќе ставиме два зида, два столба: столб на срамот и столб на благородните заслужни луѓе. Госпоѓо Суботиќ, господинот Теодор Мерон сигурно ќе застане на врвот на овој столб на срамот, без оглед дали тоа вам ви е драго или не“.

Драган Пјевач, бегалец од Хрватска, е претседател на Координацијата на српските здруженија на семејства на жртвите, кому припадниците на хрватските специјални единици, на 9.9.1993 година, му ја убиле мајката Боја, заедно со повеќе десетици жители на српските села во Меѓачки џеб. Тој смета дека со ослободителните пресуди МКТЈ ги

оштетил Србите во Хрватска: „И ние овде мораме да констатираме дека последните ослободителни хашки пресуди го вратија процесот на соочување со минатото на почетокот, ако не и уште поназад. Особено, тука ги имам во вид Србија и Хрватска. процесот на соочување со минатото застапа. Тоа го илустрирам со тоа што министерот за одбрана на Хрватска, Анте Котромановиќ, во првиот коментар по пресудата за хрватските генерали, рече: ’Сега сме чисти како солза’.”

Учесниците ги изнесуваа и своите ставови за Иницијативата за РЕКОМ, честопати мешајќи ја Иницијативата и идната Комисија.

Анѓелко Квесиќ, претставник на Хрватското здружение на логорашите од Биосна и Херцеговина, во својот коментар за постигнувањата на процесот РЕКОМ, изјави: „Не сум апсолутно задоволен со она што го стори РЕКОМ и што не пронајде метод својата активност да ја приближи до популацијата на Хрватите во Босна и Херцеговина“.

Када Хотиќ од здружението „Движење на мајките на енклавите Сребреница и Жепа“ рече: „Му се радував на РЕКОМ на почетокот. Мислам дека тој има и некакви резултати, но сепак останувам збунета - што тоа дефиниравме, каков ќе биде заклучокот и што ќе отиде пред владата“.

Весна Тершелич повика на трпение и на вложување повеќе енергија: „И понатаму треба да се вложува повеќе енергија во приближувањето на Иницијативата за РЕКОМ до сите и треба да продолжиме да објаснуваме зошто би било толку важно да имаме комисија која ќе се занимава со дополнителни истражувања на фактите, како за злосторствата, така и за судбината на жртвите и за сторителите на тие злосторства. Дека сме нестрпливи, и тоа го разбираам, а особено разбираам дека се нестрпливи сите од здруженијата на жртвите, бидејќи од 1991 година минаа повеќе од дваесет години, а толку малку е сторено и на судењата и во однос на сите други облици на соочување со минатото. На сите нас заедно лежи големата одговорност да бидеме поуспешни во приближувањето до нашите јавности на сето она што го предлагаме преку оваа Иницијатива“.

Куштрим Колиќи од организацијата INTEGRA од Косово ја критикуваше Меѓуминистерската група за соочување со минатото, која ја основал премиерот на Владата на Косово, во која има претставници и владини и невладини, како и од меѓународните институции, но нема ниту еден претставник на жртвите. Тоа, според него, претставува фијаско за таа меѓуминистерска група која има мандат да изготви стратегија за соочување со минатото, односно за бавење со военото минато, а тоа се всушност, жртвите.

Бранислав Радулови, правник од Подгорица, оцени дека одржувањето на Форумот во истиот дек кога Шешел држи свој митинг претставува големо постигнување на транзициската правда: „Постои една мерна единица, а тоа е митингот на радикалите денес, овде во Белград. Сега ве прашувам: кои се победниците? Замислете ја само ситуацијата од пред десет години: дали тогаш беше возможно ние овде, во оваа сала, да разговараме, а тие да бидат на плоштадот? Тоа би била неприродна диспропорција на моќта, насилството, силата наспроти група луѓе која верува во основните човечки вредности.

Денес, ние сме овде, без оглед на тоа што некои навистина изгубија многу, најнапред своите најмили, ние сме победници во вредносниот систем во однос на оние луѓе кои се сега губитници, таму на некаков плоштад“.

Амир Кулагик од Сребреница: „Што им преостанува на жртвите, што им преостана на жртвите од Сребреница по дваесет години, освен да зборуваат. Таа наша приказна има сигурно повеќе цели. Прво, да предизвикаме емпатија меѓу оние кои досега не нè доживувале како жртви. Второ, да ја анимираме академската заедница, правосудната заедница, цивилните организации - да бидат дел од фронтот кој, барем делумно, ќе овозможи некаква правда. Трето, имам чувство дека ако Мајка Мунира или мајка Куда или која било мајка не се јави да зборува за својата мака, за своето страдање ... И јас ако не се јавам, имам чувство дека сум ги предал тие жртви и дека сум станал соучесник на оние кои го убија нашите“.

За подтигнувањата на процесот РЕКОМ, Кулагик го даде својот суд: „Она што ме радува е што жртвите не ја изгубија довербата во Иницијативата за РЕКОМ и што се подготвени и натаму да се борат за она што го започнавме да се доведе до завршница. И тоа треба да биде пораката од овој наш собир и немојте да бидете нестрпливи. Ако ние не го понесеме овој товар до крајот, тоа нема да успее. Само уште една работа, за којашто ми е посебно драго: немојте да се занесуваме со ексклузивитетот, РЕКОМ е единственото добро во еден сегмент на транзициската правда, но како да направиме, како да се направи интеграција со останатите столбови на транзициската правда или нејзините механизми?“

Фикрет Грабовица, претседател на Здружението на родителите на убиените деца на Сараево: „РЕКОМ е една навистина добра идеја, само се наметнува прашањето во која мерка и во кој капацитет ќе бидат реализирани целите предвидени во Статутот. Бидејќи господин Ангелко Квесич говореше дека тој е единствен претставник на хрватските здруженија од Босна и Херцеговина, се наметнува дилемата дали и во која мерка ќе се реализираат овие задачи на РЕКОМ, ако во соодветна мерка не бидат застапени босанските Хрвати и босанските Срби и нивните здруженија. Треба да се вложи напор за да се вклучат сите оние кои ќе можат да одговорат и кои ќе учествуваат во спроведувањето на сите тие задачи. Бидејќи ако тоа не се случи, се плашам дека ќе има големи слабости во реализацијата на РЕКОМ“.

Милисав Стојковиќ, претседател на здружението „Центар за заштита на семејствата на жртвите на војната на Косово и Метохија“, го постави прашањето за истиот однос спрема жртвите и сторителите: „Дали ни се повторно потребни сто години, како што се зборува сега за Првата светска војна: едни зборуваат на еден, а други на друг начин. Кога ќе созрее мислењето, еден реален став и резон да не се изедначуваат жртвите и агресорите, што упорно се прави на сите простори? До кога тоа и злосторници и агресори?“

Мирјана Учакар од здружението „Избришани од Словенија“: „Ние во Словенија имаме стотици воени ветерани, херои. Кај нас не се зборува ништо за тоа дека биле убивани млади војници, на возраст од деветнаесет или дваесет години. Кај нас имаме само херои кои победиле во десетдневната војна. Имаме и претседател кому не му е грижа за проблемите на избришаните.“

Темелко Ристески, декан на Правниот факултет на Универзитетот ФОН од Скопје: „Повикувам да им се спротивставиме на делбите кои ги прават политичарите, бидејќи делбите, поделбите на балканските простори, по национална или верска основа, лесно можат да преминат во антагонистички спротивности. Видовме што е граѓанска војна. За последиците од граѓанската војна, за тешките последици, зборувавме овде и денес. И слушнавме ужас ни нешта. И не смееме да дозволиме тоа да ни се повтори. Најголемата човечка вредност е животот, затоа треба да се бориме за да создадеме клима на заеднички живот“.

Модератор беше Ненад Голчевски, Outreach program, MKTJ.

Панел III: Од аголот на жртвите

Беким Гаши од селото Трње, општина Сува Река, Косово. На 25 март 1999 година, припадниците на 549 бригада на Војската на Југославија убија најмалку четириесет жители на селото Трње, меѓу кои и мајката на Беким, Хура, и четирите сестри: Селвета, Луљета, Блерта и Лумтрурија. Нивните тела сè уште не се пронајдени. Обвинителството за воени злосторства на Србија подигна обвинение против двајца офицери од 549 бригада за воените злосторства во селото Трње. До крајот на 2014 година, судењето воопшто не е ни започнато.

„Не знам дали можете да ја замислите мојата душевна состојба, но ако само за секунда продрете во мојата душа, ќе ја почувствувате мојата болка; за мене тоа е најголемата болка на светот. Јас, и сите Албанци, сакаме да живееме во мир и во добрососедски односи со Србите, што ја обврзува српската држава и народ да се извинат за злосторствата, теророт и варварството над албанскиот народ.“

Нада Бодирога, родена во Славско Поле, Хрватска. Нејзините родители, Даница и Теодор Самарџија, останале во селото по акцијата на хрватските сили „Олуја“, на 4 август 1995 година. Таа сè уште ги чека резултатите од анализата на посмртните останки најдени на вратата на запалената родителска кука.

„Одговорот беше, секој збор го случаен: '(...) пронајдените остатоци не се од човечко, туку од животинско потекло.' Повторно доживеав шок. Не се ни сеќавам како излегов од зградата на полицијата. И натаму не спијам. Едноставно не знам веќе кому да му се обратам, кого да прашам, кому да му верувам. Барам само едно – писмено да ме известат дали направиле анализа и од какво потекло се ексхумираните остатоци. Ќе издржам. Нема да се откажам. Ја сакам вистината, имам право на вистината“.

Када Хотик од Сребреница, членка на здружението „Движење на мајките на енклавите Сребреница и Жепа“. Живеела во Сребреница со сопругот Сенад и синот Самир. Двајцата се убиени во периодот од 11 до 17 јули 1995 година.

„Никогаш не дојде, ни ден денес... Се охрабрав, се оснажив да се борам да се најдат исчезнатите, да го барам виновникот. И станав пожилава, и ќе заплачам, и повторно вела - па макар не се срамам од никого. Никој од моите не бил злосторник. Му благодарам на драгиот Аклах, не биле. Имам свои страдања, свои солзи, своја болја. Но, како ќе заспие злосторникот кога ќе почнат да му се враќаат сликите? Реков, нему му е потешко.

Добивме едно писмо од Власеница во кое еден така слично го опиша животот, кој не би му го посакала никому, па ни на тој душман што ми го уби детето“.

Сунчица Антиќ, раселено лице од Косово. Жив е во Србија. На 31 јули 1999 година, во селото Коретин, во општина Косовска Каменица, убиен е нејзиниот сопруг Негован и вујкото Новица Илиќ. Припадниците на КФОР ги погребале на гробиштата во Косовска Каменица. Петнаесет години безуспешно се обидувала да добие документ од администрацијата на УНМИК од од КФОР дека сопругот ѝ е убиен. Дури пред неколку месеци успеала да добие посмртен лист врз основа на кој ги регулирала социјалните права за себе и за своето дете.

Мевлудин Лупиќ доаѓа од Зворник, од семејството Лупиќ, од кое се убиени петнаесет мажи од 1 до 7 јуни 1992 година. Неговиот татко Рамо, чичкото и братучедите - сите се стрелани во Герината кланица во Каракај, во Зворник. Со упорност и организирање на членовите на семејството да сведочат пред истражниот судија во Белград, Мевлудин директно придонесе за подигање на обвинение против воениот претседател на општина Зворник и командант на ТО за убиството на околу седумстотини мажи, заробени на 1 јуни 1992 година во Бијели Поток.

„Кога заврши судскиот процес во Белград, кога во пресудата го видов името на татко ми и потврдата за неговата смрт, се надевав дека барем тогаш таа правда ќе биде некако задоволена. Меѓутоа, пресудите беа катастрофални. Човекот кој ја имаше сета моќ беше осуден на шест години затвор. Човекот кој командуваше со Територијалната одбрана и со сите оние единици кои беа таму, е осуден на петнаесет години затвор. Нашите страдања ни припаѓаат нам, а можете да нè тешите со изрази на сочувство, и тоа ни треба...“

Љубиша Филиповиќ, раселено лице од Косово, живее во Црна Гора.

„Јас успеав, благодарение на Фондот на Велика Британија, во Призрен да се направат десет куќи за повратниците. Тие куќи се направени врз старите темели, но во тие куќи ни до ден денешен луѓето не се вселени. Нема слобода на движење, никој не им ја гарантира безбедноста, немаат училишта на свој јазик, немаат вработувања и човек не може да опстане и да живее доле. Би требало да се работи на помирување, на враќањето, на трајно враќање.

Верувам дека, првенствено и најнапред мора да дојде до помирување меѓу народот, па дури тогаш ќе биде можно враќањето. Поинаку, не е можно.

Марица Шеатовиќ од Новска во Хрватска. Нејзиниот сопруг Михајло е убиен на 21 ноември 1991 година, кога и брачниот пар, Ишо и Сајка Рашковиќ, и Љубомир Вујиќ, сите во куќата на семејството Рашковиќ. Беа убиени од припадниците на хрватската војска, од Првата гардиска бригада „Тигри“.

„Да ви кажам, одев на сите рочишта, и оној кој минал низ тие судови во која била држава, од овие новонастанатите... мислам дека само оние луѓе кои се силни, со цврста волја, можат да го поднесат тоа. За сите тие неправди кои ни ги чинат на тие судови, кога тие обвинети или нивните заповедници лажат, ве лажат в очи, вие тоа едноставно не можете да го истрпите. Тоа е нешто непримено. На крајот, на повторното судење, ослободени беа двајцата обвинети. И оној што беше осуден во отсуство (...) Сега пресудата е

правосилна, не сум ја прочитала, но воглавно судијата на некој начин образложи дека, сепак, хрватската држава е одговорна, бидејќи моите родители се убиени од хрватски војници. Па, тука и немам, ајде така да кажам, баш некаква сатисфакција“.

Амир Кулагик е од Сребреница. Неговиот татко Сафет е убиен на 8 мај 1992 година, со куршум од огнено оружје во грб. Имал преку шеесет години. Бил 100 отсто инвалид. Бил на штаци. Двете нозе му биле скршени.

„Мојот татко е еден од примерите за злосторство без казна. Меѓу нас, овде, има многу слични искуства – имаме сознание, немаме признание. Но, има доста злосторства без казна, коишто сигурно ќе останат долго во душите на сите нас кои сме изгубиле некого. Мислев дека човек може да умре само еднаш, еднаш кога ќе го загуби физичкиот живот. Меѓутоа, откривањето на коските во четири или пет масовни гробници ни говори дека можете да умрете и по вторпат. Ќе го расчеречат телото, тогаш го разнесуваат таму некаде наоколу. (...) Не само што го расчеречија телото, туку потоа следува едно систематско негирање дека тие луѓе воопшто и постоеле. Тоа е она што ви е најтешко на крајот, ајде да кажеме така, како завршен удар врз вас“.

Никола Шашо, бегалец од Хрватска. Неговите родители, Љубица и Петар, живееле на Банија, во селото Љесковац. Мајката била неподвижна. Убиени се на 5 август 1995 година, во Двор на Уна. Ја напуштиле колоната бегалци и се пријавиле за останок во Хрватска.

„(...) Долго чекавме, деветнаесет години, но ви посакувам да најдете психички мир како што ние сега најдовме. **Ние успеавме да ги погребаме своите родители во Белград. Тие го добија својот вечен дом, тие нивни коски. Ние сме задоволни со тоа.** Е сега, овој другиот дел треба да настапи, да се најдат оние кои ги извршиле тие злосторства, но дури тоа ќе биде од по маките“.

Мунира Субашиќ, претседателка на „Движење на мајките на енклавите Сребреница и Жепа“:

„Во геноцидот во Сребреница изгубив дваесет и двајца членови на потесното семејство и можеби преку стотина од пошироката. Минатата година погребав само две мали коски на мојот син Нермин, коишто беа најдени во две масовни гробници, дваесет и пет километри оддалечени една од друга. И си мислам дека јас такво дете не родив, дека го родив и со раце и со нозе и со очи и глава и сè. За жал, ете... Но, сепак имам нишан меѓу неговите 6.500 другари, соседи, пријатели, па некако сум задоволна. **Најдов барем мал спокој**“.

Десанка Пејчиновиќ, раселено лице од Косово. Последен пат го видела својот деветнаесетгодишен син Слободан на 26 март 1999 година, кога по појадокот излегол во градот [Пеќ]. Од соседката слушнала дека со албанските другари заминал преку родот.

„Ние сме подготвени сè да простиме и да стоиме понижени поради вистината. Ги нема меѓу мртвите, ги нема ни меѓу живите, и затоа јас молам, и не само РЕКОМ, туку сите луѓе со добра волја, карактерни, со широко срце, да ни помогнат. Неиздржливо е да се чекаат коски, за да му направиме гроб, да му се оддолжам како мајка. Можеби ве оптоварив, но тешко ми е, вие тоа ќе го разберете подобро од некои други.“

Десанка ја прочита песната на Драгица Мајсторовиќ, чиј син Иван, ученик во трета година гимназија во Приштина, исчезнал на 19 август 1999 година.

*Убиецу, ќе ти биде простено, само кажи ми каде ми го закопа синот?
Дали му стави на гради лапски камен или сипнички песок по него расфрли?
Можеби во мојата нива го положи?
Како го осуди, каква вина му најде, што му рече на крајот?
Дали му ги врза очите или смело во лице на дете гледаше?...*

Сесијата ја модерираше **Наташа Кандиќ**.

Панел IV: Употреба на фактите во театарските претстави

Прикажана е воведна видео снимка со делови од шест претстави кои се занимаваат со војната во Југославија и фактите поврзани со него; еден од нив, од претставата „Хипермнезија“ во режија на Селма Спахиќ (БиХ), е особено „смешен, бидејќи ги покажува збудалените станари на еден сараевски облакодер, разместувани на граничната линија по националност од страна на еден војник, кој бара да потпишат дека доброволно го напуштаат својот имот... Кога ќе се изгледа целото видео, може на пример да се видат момчиња кои се глумат самите себе („Генерација 91-95“, режија: Борут Шепаровиќ, Хрватска), а чии родители или општеството со своите отровни идеологии на омраза сакале да ги турнат во војна, или пак, може да се види косовското општество („Patriotic Hypermarket“, режија: Дино Мустафиќ) во кое и Србите и Албанците признаваат дека се „гомна и едните и другите“ и дека многу несреќи се направени поради глупост, расипаност и примитивизам. Прикажан е и дел од претставата „Александра Зеќ“ (режија: Оливер Фрљиќ, Хрватска) која опишува автентичен настан, убиството на малолетната Александра Зеќ, нејзиниот татко и мајка, како и целиот талог на вина и одговорност кои ја оптоварија совеста на хрватското општество... Видовме и театарски извештај на преживеаните од Сребреница („Ротоџари Party“, режија: Стеван Бодрожа, Србија), како и извештајот за фундаменталното вознемирување на јавноста во Словенија, по повод претставата „Избришани“, на режисерот Оливер Фрљиќ.

Сесијата ја модерираше театарскиот критичар **Бојан Муњин**.

Употреба на фактите за војните во филмот

избраните филмови се засновани на факти коишто се општоприфатени, во некои случаи и утврдени пред суд, но не се општопознати, или се потискуваат од фокусот на јавноста. Избрани се примери на луѓе на кои војната драматично им го смени животот, но и со целосна свест дека ги смени животите на сите нас. Имајќи ја во вид основната насока на Иницијативата за РЕКОМ, акцент е ставен на призмата на жртвата. Целта беше да се испита и искоментира улогата на филмот како средство на определување на тој агол и како инструмент на истражување на личноста и контекстот во однос на овој специфичен и запоставен проблем.

Филмот „Три прозорци и едно бесење“, чиј автор е Иса Ќосја, зборува за една силувана Албанка, која од жртва станува виновник, бидејќи својата приказна ја изнела во медиумите. Режисерот **Јанко Баљак** зборува за темелното истражување на кое е заснован неговиот филм „Вуковар – последниот рез“ и за единственото искуство на работа на

првата копродукција на Хрватска и Србија на ваков вид филм. **Ивана Лалиќ**, авторка на филмот „Сведоци“, ги прикажа снимките од изјавите на клучните сведоци во судските процеси за насилство над цивилите на Косово. Прифаќањето на улогата на заштитен сведок драстично го менува и натамошниот живот во заедницата и сфаќањето на настанот за кој сведочи од страна на сведокот, а понекогаш и остатокот од животот на таа личност, вклучувајќи го и нејзиниот идентитет. „Деца како сите други“, филма на **Пјер Жалица**, е поглед на децата кои излегле од војната оштетени, и телесно и душевно. Откривајќи го нивниот внатрешен свет, Жалица истакна дека во БиХ нема деца кои се неоштетени од војната.

Сесијата ја модерираше режисерот **Лазар Стојановиќ**.

Завршен збор: Жарко Пуховски

„Нашите достигнувања сè уште висат во воздух, но постојат. Имаме голема шанса да прејдеме од цивилното општество во меѓудржавната сфера. И тоа би било нешто што е исклучително ретко постигнување на цивилното општество. Со други зборови, почнува сосема нова фаза.

Ако работата со РЕКОМ успее, тоа ќе биде општ знак за целото подрачје на бивша Југославија дека се прекинуваат судењата за воени злосторства. Тоа не е логично поврзано, тоа не е исправно, тоа е лошо, но тврдам дека ќе дојде до тоа доколку се покрене РЕКОМ, бидејќи ќе рекат 'ок, сетоа тие тоа го прават, пуштете го ова, помина многу време, нема повеќе да се гњавиме со тоа, нека оваа комисија ја заврши работата.', бидејќи во државите во кои живееме, најлошиот дел од државната организација се судовите. Зошто? Затоа што за себе воопшто и не веруваат дека се дел на државната организација. Тие постојано зборуваат за државата како за нешто на што тие не се дел, па на судењата за воени злосторства досега се однесуваа - што беше повеќепати и овде покажано и кажано - како со нешто што е домашна задача дојдена однадвор. По РЕКОМ, веќе никој нема однадвор да ги притиска, а воглавно ни однатре. Сите овие работи се жална стварност. И една друга работа која ми се чини страшно важна: се збируваше тука за правдата. Оваа година е стогодишнината од Првата светска војна. Толку лаги, толку заблуди, толку национализам во интерпретациите на Првата светска војна, и по сто години, покажува дека не треба да се очекува дека „само“ дваесет и пет години од југословенските војни сè ќе расчистат.

Колку работа преостана? И ако биде така ова да им го предадеме на другите, на државите, нам ни останува ова ситното – мојата покојна баба би рекла – штрикање на јавната свест за тоа што правеле нашите. Бидејќи, за она што го правеле другите, сите зборуваат до бескрај. Нема сомнеж дека мнозинството сторители нема ни да биде идентификувани, а камо ли казнети. Со тоа мора да се живее. Сега се работи за тоа да се посрамотат политичките позиции кои доведоа до војните. Притоа, ќе направиме уште една работа, која овде сите ја отфрлаат, но ние ќе ја направиме: ние ќе ги изнедачуваме жртвата и агресорот, бидејќи ќе броиме и именуваме жртви, а жртви имаа и едните и другите. Ако уште успееме да ги добиеме и околностите на погибијата, тогаш би имале основа за конечното завршување на војната “.

Завршен збор: Наташа Кандиќ „јас сум оптимист. Во дебатата за задачите на РЕКОМ, тргнувајќи од христијанската вера дека сите луѓе се еднакви во смртта, беше искристализиран ставот дека РЕКОМ треба да ги попише човечките загуби, цивилите и борците, или како што вели Жарко, „жртвите и агресорите“, како и да ги утврди околностите во кои тие го загубиле животот. Во поглед на односот на судовите и РЕКОМ, констатиравме дека, благодарение на регионалниот карактер и интензивното собирање податоци во ограничен временски рок, РЕКОМ има големи шанси да ги отстрани ограничувањата на судењата, кои меѓу другото, настануваат поради тешкотиите во собирањето на доказите кои се во посед на повеќе држави, и да ги поттикне судењата, коишто се денес во многу помал број од пред пет години. Тоа беше оценката и на претставниците на невладините организации за човекови права на вчерашниот панел. Едно судење трае неколку години, правосилни пресуди има малку, жртвите се разочарани со судењата, судските служби ќе ги повикаат да сведочат и потоа веќе нема никогаш да се јават повторно. Сите активности на РЕКОМ ќе бидат организирани во однапред определен временски период, во рок од три години, што непосредно ќе придонесе за концентрација на сведоштвата и на другите докази. Тоа ќе биде голем притисок врз судовите. Освен тоа, основањето на Специјалниот суд за воени злосторства извршени од припадниците на ОВК е силен правен аргумент против песимистичкиот став дека основањето на РЕКОМ ќе доведе до прекин на судењата за воени злосторства. Тука станува збор за два механизми: РЕКОМ може да поттикне нови судења, а утврдените судски факти ќе му помогнат на РЕКОМ да формира целосна слика за тоа што се случило“.

Иницијативата за РЕКОМ во медиумите

Во посочениот период, одлуката на Собранието на Коалицијата за РЕКОМ за поддржување на Измените на Статутот сочинети од претставниците за РЕКОМ и одржувањето на Форумот за транзициска правда провлекоа поголемо внимание на медиумите, посебно во Хрватска и во Црна Гора. За настаните, новинарите известуваа во контекст на митингот на Војислав Шешел, нагласувајќи го придонесот на Коалицијата за РЕКОМ во одвивањето на жртвите од стравот, којшто во текот на војната го сееја четниците. Оценката на новинарите беше дека РЕКОМ прераснува во меѓудржавен проект¹⁰.

¹⁰ РЕКОМ ќе ги утврдува фактите за воените злосторства во екс-Југославија, Tportal.hr, 18.11.2014. <http://www.tportal.hr/vijesti/hrvatska/359289/Rekom-ce-utvrditi-cinjenice-o-ratnim-zlocinima-u-ex-Jugoslaviji.html> (пристапено на 16.12.2014)

Чекор поблиску до формирање на РЕКОМ, Sven Milekić, BIRN Zagreb, 18.11.2014. <http://www.balkaninsight.com/rs/article/korak-bli%C5%BEE-ka-formiranju-rekom-a> (пристапено на 16.12.2014)

РЕКОМ прераснува во меѓудржавен проект, Boris Pavelić, NoviList.hr, 18.11.2014. <http://m.novolist.hr/PogledajClanak.aspx?id=725689&datum=20141118> (пристапено на 16.12.2014)

Коалицијата за РЕКОМ ги поддржа Измени на Статутот на РЕКОМ, PCNEN, 18.11.2014. <http://www.pcnen.com/portal/2014/11/18/koalicija-za-rekom-podrzala-izmjene-statuta-rekom/> (пристапено на 16.12.2014)

РЕКОМ ќе ги утврди фактите за воените злосторства во екс-Југославија, Tportal.hr, 18.11.2014. <http://www.tportal.hr/vijesti/hrvatska/359289/Rekom-ce-utvrditi-cinjenice-o-ratnim-zlocinima-u-ex-Jugoslaviji.html> (пристапено на 16.12.2014)

Чудото на мирот: РЕКОМ, Svetlana Slapšak, Peščanik, 28.11.2014. <http://pescanik.net/cudo-mira-rekom/> (пристапено на 16.12.2014)

Новинарот на „Слободна Далмација“, Дамир Пилиќ, својот престој во Белград го опиша со следните зборови:

„Шизофренијата беше целосна: на левиот брег на Сава се обраќа истакната невладина активистка, долгогодишен борец за правата на жртвите од экс-југословенските војни и еден од најодважните гласови на српската совест, а на десниот брег на Сава ми се обраќа пореметен четнички војвода, неосуден воен злосторник и еден од најголемите виновници за экс-југословенските војни - судир на неспоици, взаемно спротивни светови.

Во конференциската сала на хотелот “Crowne Plaza”, колку и да бев окружен од цивилните жртви на војните, антивоени активисти и независни интелектуалци од пет соседни земји– и се чувствував дека се наоѓам помеѓу нормални луѓе, толку на плоштадот на Републиката се чувствував дека се наоѓам помеѓу човечки шљам. Пред хотелот “Crowne Plaza” се виореа официјалните знамиња на разни земји, додека на плоштадот на Републиката се виореа сини знамиња на Српската радикална партија и црни четнички знамиња со мртвечки глави.

Во хотелот “Crowne Plaza” на цивилизациски тон се зборуваше за трагичните индивидуални судбини на воените страдалници, а на плоштадот на Републиката примитивно и хушкачки се навредуваа цели народи: Хрватите беа нарекувани усташи, Бошњациите балии, а косовските Албанци - Шиптари. На левиот брег на Сава неколку стотини луѓе со тивок глас зборуваа за ужасите на југословенските војни, на десниот брег неколку илјади луѓе – од кои добар дел беше облечен во црни униформи на равногорското четничко движење, со шајкачи и кокарди – дерејќи се бараа Голема Србија и нови војни¹¹.

За разлика од медиумите во Црна Гора и во Хрватска, во Србија само порталот „e-novine“ извести за Измените на Статутот на РЕКОМ и за Форумот за транзициска правда. Но, неделникот „Печат“, во кој еден од основачите е и Александар Вулин, министер во Владата на Србија, во пет броеви по ред, од 14. 11. до 12. 12. 2014 година, беа објавувани текстови на повеќе страници, против основањето на РЕКОМ, со главна порака дека во заднината е намерата Србија да се прогласи за главен виновник за избивање на војната, за агресијата и извршените воени злосторства.

Претседателските избори во Хрватска

На 11.01.2015 година, Во Хрватска се одржа вториот круг на претседателските избори. Нов претседател е Колинда Грабар Китановиќ. Пред јавните заговарачи на Иницијативата за РЕКОМ е задачата претседателката Грабар Китановиќ да ја запознаат со политичките достигнувања во процесот РЕКОМ.

¹¹ **Четници на Плоштадот, жртвите во хотелот**, Damir Pilić, Slobodna Dalmacija, 22.11.2014.
<http://www.slobodnadalmacija.hr/Spektar/tabid/94/articleType/ArticleView/articleId/265224/Default.aspx>
(пристапено на 16.12.2014)

Важни се жртвите, а не Шешел, Drago Pilsel, PCNEN, 18.11.2014.
<http://www.pcnen.com/portal/2014/11/18/zrtve-su-vazne-a-ne-seselj/> (пристапено на 16.12.2014)

